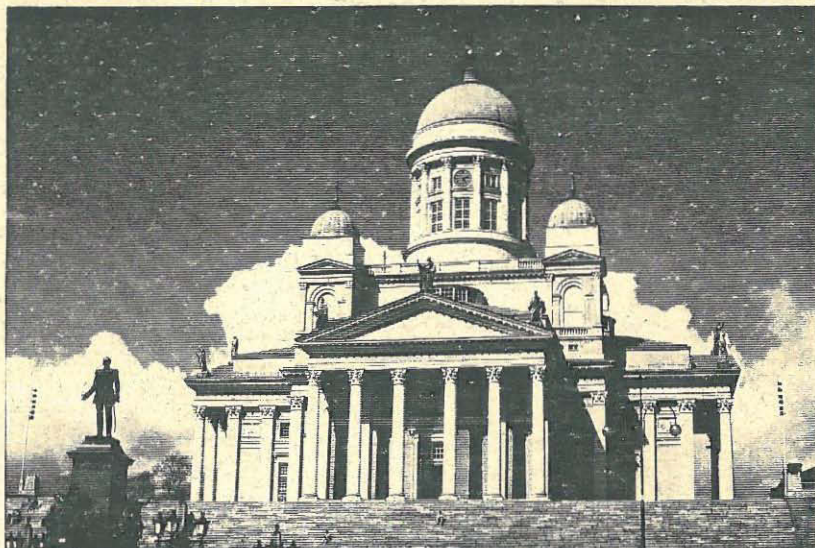

72/23.7.2013

#

HELSINGIN TUOMIOKIRKON RESTAUROINTI -JA KORJAUSHANKE

JULKISIVUJEN JA VESIKATTOJEN KUNNOSTUS- JA MAALAUSTYÖT

HELSINGIN SEURAKUNTAYHTYMÄ

1996

HELSINGIN SEURAKUNTAYHTYMÄ

Helsingin tuomiokirkon restaurointi -ja korjaushanke

JULKISIVUJEN JA VESIKATTOJEN KUNNOSTUS- JA MAALAUSTYÖT

YLEISTÄ

Tämä vihkonen on tarkoitettu jokaiselle Helsingin tuomiokirkon julkisivujen ja vesikattojen kunnostus- ja maalaustyöhön osallistuvalla. Tässä pyritään tuomaan esille korjaushankkeelle asetetut tavoitteet ja perusteet, jotka helposti jäävät takalalle sopimusasiakirjoissa. Työselitykset yms asiakirjat ovat useimmiten vain työnjohdon käytössä ja varsinaisen korjaustyönsuorittajalle jää helposti vain käsitys osasuoritteista kokonaisuuden hämärtyessä.

TUOMIOKIRKON HISTORIAA JA KORJAUSVAIHEITA

Nikolainkirkosta tuomiokirkoksi

C.L. Engelin suunnittelema ristinmuotoinen, keskuskupolilla varustettu kirkko on monisatavuotisen kirkkorakennusperinteen pohjoinen ilmentymä, renessanssin aikana syntyneen keskeiskirkkoidean toteutus. Se on eräs suunnittelijansa merkittävimmistä töistä. Engelin arkkitehtuuriin hänen kuolemansa (1840) jälkeen

tehdyt, E.B.Lohrmannin suunnittelemat lisäykset kuuluvat omalta osaltaan alkupe-
räiseen kirkkorakennukseen. Vasta niiden valmistuttua kirkko voitiin vihkiä
käyttöönensä ja luovuttaa seurakunnalle.

Kirkko vihittiin 15. helmikuuta 1852 ja vihkiäistilaisuuteen osallistuivat kaikki
Suomen piispat, kenraalikuvernööri, senaattorit ja yliopiston edustajat.

Valmistumisestaan lähtien Nikolainkirkko / Suurkirkko on toiminut valtiopäivien
avajais- ja päättäjäisjumalanpalvelusten sekä itsenäisyyspäivän jumalanpalveluksen
kirkkona. Se on ollut valtiollisesti merkittävien suurmiesten; säveltäjien, kirjaili-
joiden ja presidenttien hautajaiskirkko. Sen portaiden edessä on vastaanotettu
tärkeitä paraateja ja valtiovieraita. Kirkko palvelee monin tavoin myös yliopistoa,
mm. promotiojumalanpalvelusten pitopaikkana. Tuomiokirkon portailla otetaan
perinteisesti vastaan uusi vuosi. Sen portaille ja torille kokoonnutaan mielenosoit-
uksiin ja auringonottoon. Kirkko on eräs pääkaupungin huomattavimmista nähtä-
vyyksistä ja tärkeimmistä turistikohteista. Kirkossa käy vuosittain noin 300 000
vierailijaa.

Tuomiokirkon, kappelin ja tapulin julkisivut ja vesikatot

Helsingin tuomiokirkon julkisivuja on korjattu suhteellisen säännöllisin väliajoin
vuodesta 1843 lähtien. Alkuperäisenä laastina käytettiin Engelin määrittelemää
hydraulista kalkkilaastia, josta kuitenkin ei ole olemassa tarkempia tietoja. Eri
korjausvaiheissa käytetyt laastit olivat kalkkilaasteja aina 1960- ja 1970-luvulle
saakka. 1960-luvun alussa toteutetun laajan restaurointivaiheen aikana valittiin
kirkon julkisivujen maaliksi lateksi, joka muutamassa vuodessa rikkoi sekä vanhan
rappauksen että 1960-luvulla tehdyt paikkaukset niin pahoin, että ne oli poistetta-
va. Uudet rappauspinnat toteutettiin 1970-luvun puolivälissä siten, että kirkon
räystäslinjan alapuolisten seinäosuksien rappaukset poistettiin piikkaamalla ja
uusi rappaus tehtiin kolmikerrosrappauksena kalkkisementtilaastia. Räystäslinjan
yläpuoliset osat hiekkapuhallettiin ja korjattiin em. pintalaastilla.

Kirkon julkisivujen maalipintoja on käsitelty joko osittain tai kokonaan kaikkiaan 15 kertaa. Eniten ongelmia ovat aiheuttaneet pylvääät, joita jouduttiin korjaamaan jo vuonna 1843. Pylvääät oli alunperin maalattu öljymaalilla, joka ei kuitenkaan ollut peittävä ja josta pian tuli laikukas ja epätasainen. Julkisivujen ensimmäinen uudelleenmaalaus tehtiin kulmatornien rakentamisen ja valmistumisen yhteydessä vuosina 1848 - 1950. Kirkko maalattiin todennäköisesti kokonaan uudelleen vuosina 1857 ja 1872. Julkisivupylvääät maalattiin kokonaan uudelleen vuonna 1912, jolloin arkistotietojen perusteella käytettiin "kemiallisesti puhdasta lyijyvalkoista". Kaksi vuotta aikaisemmin oli pylväiden alaosiin valettu betoniset parin metrin korkuiset mansetit. Laajoja julkisivujen maalausvaiheita olivat myös vuosien 1926 ja 1940 - 50 korjaukset. Molemmissa vaiheissa käytettiin julkisivuihin sekä kalkkimaalia että öljymaalia. Julkisivut saivat kokonaan uuden sävytyksen ja maalipinnan sekä vuosina 1960 - 1962 että vuosina 1975 - 1978. Pylväissä on tehty pintakäsittelykokeita 1980-luvulta lähtien, joiden perusteella on päädytty nykyiseen ratkaisuun.

Kirkon kupolien vesikatot ovat alunperin olleet kuparipeltiset. Keisarin määräystä noudattaen pääkupoli ja sivukupolit maalattiin vuonna 1847 vaalean sinisiksi ja ne varustettiin kullatuin tähtikuviin. Kirkon alemmat vesikattopinnot päällystettiin alunperin rautapellillä, joka uusittiin galvanoiduksi pelliksi 1950-luvun alussa. 1948 uusittiin kulmatornien yläosien vanhat rautapeltiverhoilut galvanoidulla pellillä. Kuparipellitöksen ja tornien pystypintojen galvaanisten peltien eristäminen toisistaan toteutettiin lyijylistan avulla. Kulmatornien yläosat ovat puurakenteisia ja ne ovat todennäköisesti aina olleet pellitetty.

TUOMIOKIRKON RAKENNUSSUOJELUTAVOITTEET

Helsingin tuomiokirkko sivurakennuksineen ja piharakenteineen on Suomen merkittävimpiä rakennusmuistomerkkejä. Senaatintori ja sen arkkitehtoninen dominantti, Tuomiokirkko, ovat keskeinen osa Suomen historiaa ja sen tärkeimpien hallinnollisten ja muiden tapahtumien näyttämö. Rakennettu historia välittää Senaatintorilla liikkujalle kuvaa ajasta, jolloin Suomen suurruhtinaskunta muodostettiin ja Suomen valtio sai alkunsa ja jossa sitä on yhtäjaksoisesti 1800 - luvun alkupuoliskolta lähtien kehitetty.

Senaatintoria, sitä rajaavia rakennuksia voidaan pitää C.L. Engelin arkkitehtonisena päätyönä ja näyttävimpänä empireklassistisena esimerkkinä Suomen rakennustaiteen historiassa. Senaatintori ja tuomiokirkko ovat saaneet laajalti tunnustusta kansainvälisessä aikakautta kuvaavassa tutkimuksessa ja julkaisuissa.

Asemakaavamerkinnot ja -määräykset

Ympäristöministeriön 8.1.1988 vahvistaman asemakaavan mukaisesti tuomiokirkon tontti on merkitty alueeksi (s), joka on historiallisesti, kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokas.

Tällä alueella suojeltaviksi määrättyjä rakennuksia, rakennusten osia, aitoja, ulkoportaita, muistomerkkejä, puurivejä tai kiveyksiä ei saa muuttaa, purkaa tai hävittää niin, että kohteen tai sen ympäristön rakennustaiteellinen tai kulttuurihistoriallinen arvo vähenee. Tällä alueella on ennen rakennusluvan myöntämistä pyydettävä lausunto Helsingin kaupunginmuseolta ja varattava museovirastolle tilaisuus lausunnon antamiseen.

Kirkkolaki

Voimassa olevan kirkkolain (1054/93) 14 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan Helsingin tuomiokirkko, sen kiinteä sisustus, siihen liittyvät maalaukset ja taideteokset sekä piha-alue ovat suoraan lain nojalla suojeltuja.

Kirkkolain 14 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan museovirastolle on varattava tilaisuus lausunnon antamiseen, mikäli kirkkohallitukselle alistetaan suojelun alaisen kirkollisen rakennuksen purkamista taikka sen ulko- ja sisäosia olennaisesti muuttavaa korjaamista koskeva päätös lain 14 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan. Kirkkohallituksen asiassa antama päätös alistetaan opetusministeriön vahvistettavaksi 14 luvun 5 §:n 4 momentin mukaan.

Yhteistyö viranomaisten kanssa

Määräysten mukaisen suojelun tavoitteiden toteutumisen varmistamiseksi tuomiokirkon korjaushankkeen suunnitelmat laaditaan yhteistyössä suojelua valvovien viranomaisten kanssa. Korjaustyövaiheessa yhteistyötä jatketaan suojellisesti merkittävien töiden osalla kiinteästi.

Venetsian julistus

Suomessa noudatetaan Euroopassa laajalti hyväksyttyä restaurointi-ideologiaa, joka on koottu 'Venetsian julistuksen' asiakirjaksi vuonna 1964. Siinä määritellään monumenttikäsite ja näiden suojelun tavoitteet. Tekeillä olevan korjauksen liittyvät kohdat 9. - 13. sekä 16.

9. artikla

Restaurointi on pitkälle erikoistunutta toimintaa. Sen tavoitteena on säilyttää ja tuoda esiin monumenttien esteettinen ja historiallinen arvo ja se pohjautuu

alkuperäisen materiaalin ja autenttisten dokumenttien kunnioittamiselle. Restauroinnin on päätyttävä siinä, missä otaksuma alkaa. Lisäksi kaiken välttämättömän lisärakentamisen on erotuttava arkkitehtonisesta kompositiosta ja sillä on oltava nykyajan leima. Ennen ja jälkeen restauroinnin on aina tehtävä arkeologinen ja historiallinen tutkimus monumentista.

10. artikla

Jos perinteinen tekniikka osoittautuu riittämättömäksi, monumenttia voi vahvistaa käyttämällä kaikkea sitä nykyaikaista konservointi- ja restaurointitekniikkaa, jonka tehon tieteellinen tieto on vahvistanut ja kokemus koetellut.

11. artikla

On kunnioitettava monumentin rakentamiseen eri aikakausina tehtyjä perusteltuja lisäyksiä, sillä tyylin yhtenäisyys ei ole restauroinnin tavoite. Jos rakennuksessa on päälle rakennettuja lisäyksiä eri aikakausilta, alla olevan vaiheen paljastaminen on oikeutettua vain poikkeusoloissa ja mikäli poistettava osa on merkitykseltään vähäinen, sekä mikäli esiin tuleva materiaali on historialliselta, arkeologiselta tai esteettiseltä arvoltaan huomattava ja mikäli se on säilynyt kyllin hyvässä kunnossa, jotta toimenpide on oikeutettu. Työstä vastaava henkilö ei voi yksin arvioida kuinka tärkeitä eri tekijät ovat eikä päättää mitä voi hävittää.

12. artikla

Hävinneiden osien täydentämisen on liityttävä kokonaisuuteen harmonisesti, mutta samalla täydennysten on erotuttava alkuperäisestä, jotta restauroinnilla ei väärennetä taiteellista eikä historiallista kokonaisuutta.

13. artikla

Lisäykset voidaan sallia vain elleivät ne häiritse rakennuksen mielenkiintoisia osia, perinteistä miljööä, composition tasapainoa tai sen suhdetta ympäristöönsä.

16. artikla

Kaikessa säilyttämis-, restaurointi- tai kaivaustoiminnassa on aina noudatettava täsmällistä dokumentointia laatimalla analyttisiä ja kriittisiä raportteja, joita havainnollistetaan piirroksin ja valokuvin. Raporttien on sisällettävä kaikki

kunnostustyön vaiheet, vahvistaminen, uudet järjestelyt ja eheyttäminen sekä työn kuluessa todetut tekniset ja muutoseikat. Raportti on tallennettava julkisen laitoksen arkistoon ja pidettävä tukijoiden saatavilla. Raportin julkistaminen on suositeltavaa.

KESKEISTÄ SANASTOA (Tekniikan sanastokeskuksen 1996 mukaan)

Korjaaminen

Toimenpide, jossa rakennusosan vika, virhe tai haitta poistetaan siten, että sille tarkoitettu tehtävä tulee täytetyksi. Korjaaminen tehdään paikkaamalla tai osittain uusimalla olemassa olevaa rakennetta.

Restaurointi

Rakennetun ympäristön, rakennuksen tai sen osan korjaamista, jossa kiinnitetään erityistä huomiota kulttuurihistoriallisiin ja rakennustaiteellisiin arvoihin sekä vanhaan rakennustapaan. Restaurointi on entistävää korjaamista, jossa kohde palautetaan aiempaan asuun poistamalla myöhemmin tehtyjä lisäyksiä ja täydentämällä heikentyneitä tai muuttuneita osia.

Konservointi

Entistävä korjaaminen, jossa parannetaan olemassa olevan kohteen säilyvyyttä.

Rekonstruointi

Kokonaan tai osittain hävinneen rakennusosan tai pintakäsittelyn tekeminen uudelleen tai täydentäminen säilyneiden osien tai asiakirjojen pohjalta.

Entistäminen

Toimenpide, jossa rakennus tai rakennusosa palautetaan entiselleen tai muutetaan alkuperäisen kaltaiseksi

TUOMIOKIRKON TYÖMAA

Työntekijät

Rakennuttaja haluaa korostaa, että Tuomiokirkon työmaa ei ole tavanomainen työkohde vaan erityistyö, jonka onnistuminen on viimekädessä kiinni hyvin suurelta osin osaavien työntekijöiden antamasta panoksesta ja motivoitumisesta juuri kulloinkin tehtävään työsuoritteeseen - lopputuloksen laatua ei voida taata hyvillä suunnitelmilla eikä osaavalla työnjohdolla ilman työntekijöiden ratkaisevaa panosta.

SIKSI:

Rakennuttaja haluaa varmistua, että jokainen Tuomiokirkon työmaalla työskentelevä on ammattitaitoinen ja osaava oman alansa työntekijä. Työmaalle pyritään saamaan pysyvä henkilökunta, joka arvostaa työkohdetta ja omaa työtään osana Tuomiokirkon restaurointia.

Jokaiselle työntekijälle annetaan näkyvillä pidettävä kortti, josta käy ilmi, että asianomainen työskentelee Tuomiokirkon työmaalla. Lyhyitä työsuoritteita (esim. hissin huolto) varten annetaan 'vierailijakortti'. Pääurakoitsijalle on sopimusasiakirjoissa annettu velvoite vartioida työmaata, siten ettei ulkopuolisia liiku työmaa-alueella eikä sen kautta voida päästä tuomiokirkkorakennukseen sisälle. Tämän vuoksi kortti on pidettävä aina näkyvillä ja kaikkien tulee kiinnittää korttittomiin liikkuihin huomiota ja ohjata heidät työmaatoimiston kautta työmaalle.

Jokaisesta työn tekijästä tehdään työntekijälomake, jossa kysytään hänen kokemustaan ja ammattitaitoaan vastaavista töistä. Työntekijä lomakkeet säilytetään erillisessä kansiossa.

Mallit

Restaurointiluonteiselle työlle on ominaista erityisesti se, ettei korjaustyösuoritteita voida määrittellä yksiselitteisesti etukäteen. Rakennusosat vaihtelevat yksilöllisesti niin kunnoltaan kuin alkuperäiseltä laadultaan. Työmaan asiakirjoissa on esitetty pääpiirteiset työtavat, joita sovelletaan kuhunkin korjauskohteeseen yksilöllisesti.

SIKSI:

korjaustöistä tehdään työnäyte- työtapa- ja materiaali malleja. Rakennuttaja varmistuu työn ja rakennusmateriaalien laadusta (tavoitteen mukaisuudesta) työ- ja materiaali mallien avulla. Mallit ovat aktiivisen suunnittelun, oikean toteutustavan löytämisen, valvonnan ja päätöksen teon välineitä. Mallien avulla halutaan saada työtekijöiltä juuri heidän ammattitaitonsa korjaustyön käyttöön. Korjaustyöt tehdään yhteisesti hyväksytyjen mallien mukaisesti. Mallien hyväksyntään osallistuvat rakennuttajan lisäksi, suunnittelijat ja asiantuntijat (mm museovirasto).

Dokumentointi (Työselitys s.10)

Tuomiokirkkoa on huollettu ja korjattu sen 150-vuotisen historian aikana useassa yhteydessä. nyt tekeillä oleva korjaustyö on vain osa kirkon rakentamisen historiaa ja uusia korjaustöitä tullaan tekemään työmme valmistumisen jälkeen. Käytettävissämme ei kuitenkaan ole koottua asiakirja-aineistoa, joka kertoisi luotettavasti edes edellisten työvaiheiden sisällöstä.

Nyt tekeillä oleva korjaustyö tullaan dokumentoimaan korjaustyön aikana työvaiheiden edetessä. Lopullinen aineiston kokoaminen jää rakennuttajan vastuulle, mutta jokainen työntekijä tekee siihen oman osuutensa.

Työmaalle nimitetään dokumentointi vastaava, joka huolehtii siitä että kaikki rakenteelliset, rakennushistorialliset ja tekniset yksityiskohdat tulevat kirjatuiksi tarkoituksen mukaisella tavalla. Pääperiaatteena on korjaustöiden lähtökohtatilanne tehdyt korjaustyöt, tarvittaessa vaiheittain, kirjataan piirustuksin ja tekstein sekä

valokuvataan. Kipsitöiden yhteydessä selvitetään, missä laajuudessa alkuperäisiä kipsikoristeita on jäljellä.

Dokumentointityöstä laaditaan erillinen suunnitelma ja seurataan sen edistymistä työmaa kokouksissa.

TYÖMAAN JULKISUUS

Tuomiokirkon restaurointi tulee herättämään huomattavaa mielenkiintoa julkisessa sanassa. On todennäköistä, että työmaa ylittää uutiskynnyksen sekä televisiossa, radiossa että lehdistössä. Julkinen sana tulee olemaan kiinnostunut päättäjien lausunnoista, aikatauluista ja kustannustiedoista mutta myös ammattimiesten työstä ja erityisosaamisesta. Rakennuttaja pitää tätä myönteisenä asiana ja toivoo hankkeen saavan paljon myönteistä huomiota osakseen. Suhtautumisesta tiedotukseen ja työnjakoon tiedotuksesta annetaan ohjeet henkilöstön perehdyttämisessä. Periaatteena on, että sopimus- ja talousasioista antaa tietoja rakennuttaja. Itse restaurointi- ja korjaustyöstä voi tietoja antaa kaikki työmaan työntekijät.

10.4.1996

Helsingin seurakuntayhtymä
Kiinteistötoimisto

ENGEL rakentamispalvelut Oy